

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG THỊ NGÀ

**TÍNH DÂN TỘC
TRONG NGÔN NGỮ THƠ TỐ HỮU**

Chuyên ngành: Văn học Việt nam

Mã số: 60.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: TS. LÊ HỒNG MY

Thái Nguyên - năm 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các nội dung nghiên cứu và kết quả trong đề tài này là trung thực, khách quan và chưa từng được công bố trong bất cứ công trình nghiên cứu nào trước đây.

Tác giả luận văn

Hoàng Thị Nga

MỤC LỤC

Trang bìa phụ.....	i
Lời cam đoan.....	ii
MỤC LỤC.....	iii
DANH MỤC BẢNG BIỂU.....	iv
PHẦN MỞ ĐẦU.....	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	7
3.1. Đối tượng nghiên cứu.....	7
3.2. Phạm vi nghiên cứu.....	7
4. Mục đích nghiên cứu.....	7
5. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	8
6. Phương pháp nghiên cứu.....	8
7. Đóng góp của luận văn.....	9
8. Cấu trúc luận văn.....	9
PHẦN NỘI DUNG.....	10
Chương 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ LIÊN QUAN.....	10
1.1. Khái quát về tính dân tộc trong văn học và tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ.....	10
1.1.1. Tính dân tộc trong văn học.....	10
1.1.2. Tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ.....	12
1.2. Cơ sở hình thành tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ Tố Hữu.....	15
1.2.1. Quê hương, gia đình giàu truyền thống văn hóa.....	15
1.2.2. Tố Hữu – Một hồn thơ luôn hướng về dân tộc và trân trọng văn hóa truyền thống.....	17

Chương 2: TÍNH DÂN TỘC TRONG NGÔN NGỮ THƠ TỐ HỮU XÉT TRÊN PHƯƠNG DIỆN CHẤT LIỆU	20
2.1. Từ ngữ xưng hô có sắc thái thân mật, gần gũi	20
2.2. Từ ngữ địa phương từ ngữ xứ Huế thân thương.	27
2.3. Từ ngữ chỉ địa danh đất Việt.....	33
2.4. Từ láy; thành ngữ dân gian	37
2.4.1. Vận dụng thành công từ láy	37
2.4.2. Thành ngữ dân gian	41
Chương 3: TÍNH DÂN TỘC TRONG NGÔN NGỮ THƠ TỐ HỮU XÉT TRÊN PHƯƠNG DIỆN CẤU TRÚC	46
3.1. Vận dụng thành công những cấu trúc ngôn ngữ quen thuộc trong văn học dân gian	46
3.1.1. Cấu trúc đối đáp dân gian.....	46
3.1.3. Cấu trúc truyện kể dân gian.....	55
3.1.4. Cấu trúc điệu hò, điệu ca, đồng dao và những mô típ quen thuộc trong ca dao.....	59
3.1.5. Cấu trúc tứ bình	66
3.2. Vận dụng thành công phương thức <i>tập Kiều, dẫn Kiều</i>	59
3.3. Vận dụng thành thạo, linh hoạt các thể thơ quen thuộc của văn học dân tộc	71
3.2.1. Thể thơ lục bát, song thất lục bát.....	71
3.2.2. Thể thơ 7 chữ.....	75
3.4. Kết hợp các yếu tố ngôn ngữ tạo tính nhạc cho lời thơ.....	79
PHẦN KẾT LUẬN	90
TƯ LIỆU THAM KHẢO.....	91
PHẦN PHỤ LỤC	94

DANH MỤC BẢNG BIỂU

Bảng 2.2. Khảo sát việc sử dụng từ ngữ xứ Huế trong thơ Tố Hữu	29
Bảng 2.4.2: Khảo sát việc vận dụng thành ngữ dân gian trong thơ Tố Hữu.....	42
Bảng 3.3.1: Bảng khảo sát việc vận dụng thể thơ lục bát trong thơ Tố Hữu	72
Bảng 3.3.2: Khảo sát việc sử dụng thể thơ 7 chữ trong thơ Tố Hữu	75

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Tố Hữu là tác giả tiêu biểu của nền văn học Việt Nam hiện đại, là lá cờ đầu của thơ ca cách mạng Việt Nam. Thơ Tố Hữu là một nguồn mạch quan trọng tạo nên diện mạo của thơ ca Việt Nam hiện đại. Các chặng đường thơ ông luôn gắn liền và phản ánh chân thực, sinh động những sự kiện lịch sử trọng đại của dân tộc. Ngay từ khi mới ra đời, thơ Tố Hữu đã trở thành “*món ăn tinh thần*” trong đời sống tâm hồn người Việt. Thơ ông quy tụ và kết tinh được nhiều mặt, nhiều giá trị nhân văn và sức mạnh tinh thần của đời sống dân tộc; đúng như nhà nghiên cứu Phong Lan và Mai Hương đã nhận xét: “*Trên bầu trời của văn học Việt Nam hiện đại, Tố Hữu luôn được coi là ngôi sao sáng, là người mở đầu và dẫn đầu tiêu biểu cho thơ ca cách mạng. Sáu mươi năm gắn bó với hoạt động cách mạng và sáng tạo thơ ca, ông thực sự tạo nên niềm yêu mến, nỗi đam mê bền chắc trong nhiều độc giả. Ông là người đem đến cho công chúng và rồi cũng nhận lại từ họ sự đồng điệu, đồng cảm, đồng tình tuyệt diệu, đang là niềm mơ ước của mọi sự nghiệp thơ ca, kể cả những nhà thơ lớn cùng thời với ông*” [19].

1.2. Thơ Tố Hữu bắt rễ sâu và hấp thu sức mạnh trong nguồn mạch thơ ca dân tộc, luôn có sự kết hợp hài hòa, độc đáo giữa niềm say mê lý tưởng cách mạng và tính dân tộc đậm đà. Điều này thể hiện sự thống nhất cao độ giữa cách mạng và dân tộc trong hình thức tươi đẹp của nghệ thuật. Tính dân tộc là một yếu tố cốt lõi trong phong cách nghệ thuật thơ Tố Hữu góp phần tạo nên đặc điểm riêng, nét độc đáo trong thơ ông. Thơ Tố Hữu đậm đà tính dân tộc trong cả nội dung và hình thức nghệ thuật. Về phương diện hình thức nghệ thuật, tính dân tộc thể hiện tập trung trong ngôn ngữ thơ. Thơ Tố Hữu gần gũi, thân thuộc với tâm hồn Việt vì nội dung tư tưởng, tình cảm và ngôn ngữ thơ Tố Hữu đã kế thừa, phát huy truyền thống thơ ca dân tộc. Đặc điểm này đã tạo nên sức cộng hưởng, lan tỏa của thơ Tố Hữu; khiến nhiều bài thơ Tố Hữu trở thành những

bài thơ “*đi cùng năm tháng*”, thấm sâu vào tâm hồn, tình cảm con người Việt Nam trong hơn nửa thế kỷ qua.

1.3. Hiện nay, đã có nhiều công trình nghiên cứu thơ Tố Hữu về các phương diện: đề tài, cảm hứng, hình tượng nghệ thuật, tình cảm thẩm mỹ, phong cách nghệ thuật.v.v...; tuy nhiên, chưa có công trình nghiên cứu chuyên sâu về ngôn ngữ thơ, về tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ.

Năm 2014, tác giả luận văn đã thực hiện đề tài khóa luận tốt nghiệp: “*Tính dân tộc trong thơ Tố Hữu qua Việt Bắc , Gió lộng, Ra trận*”. Trên cơ sở đó, chúng tôi chọn đề tài nghiên cứu “*Tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ Tố Hữu*” nhằm tiếp nối các công trình nghiên cứu về thơ Tố Hữu, tiếp tục hành trình nghiên cứu đã chọn để có điều kiện đi sâu khám phá một phương diện hấp dẫn trong thế giới nghệ thuật thơ Tố Hữu mà các công trình đi trước còn để lại những “*khoảng trống*”.

1.4. Từ nhiều năm nay, thơ Tố Hữu đã được đưa vào dạy, học trong chương trình phổ thông các cấp và chương trình Đại học. Nghiên cứu về tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ Tố Hữu là một vấn đề thiết thực, giúp người dạy và người học có thêm một tài liệu tham khảo hữu ích đối với việc dạy - học thơ Tố Hữu trong nhà trường. Đối với tác giả luận văn, đây là sự chuẩn bị, bồi dưỡng cần thiết để thực hiện tốt chương trình Ngữ văn ở trường phổ thông.

Đó là những lý do cơ bản giúp chúng tôi lựa chọn “*Tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ Tố Hữu*” làm đề tài nghiên cứu trong luận văn này.

2. Lịch sử vấn đề

Theo thống kê của chúng tôi, đến nay, đã có khoảng hơn 300 công trình, sách chuyên khảo, luận văn, luận án nghiên cứu về thơ Tố Hữu . Trong đó, tiêu biểu là các công trình: “*Phong cách nghệ thuật thơ Tố Hữu* (1970), *Thơ Tố Hữu, tiếng nói đồng ý, đồng tình, tiếng nói đồng chí* của Nguyễn Văn Hạnh (1985); *Thơ Tố Hữu* của Lê Đình Ky (1997); “*Thơ Tố Hữu – Một hiện tượng lớn của thơ Việt Nam hiện đại*” của Vũ Anh Tuấn (Tạp chí văn học số

12 – 2002); *Tố Hữu – Cách mạng và thơ* của Hà Minh Đức (Nxb ĐHQG Hà Nội – 2004); *Nghiên cứu bình luận thơ Tố Hữu* – Đỗ Quang Lu (tuyển chọn), (Nxb Văn hóa Thông tin Hà Nội – 2006); *Tố Hữu về tác gia và tác phẩm* – Phong Lan (chủ biên), (Nxb Giáo Dục – 2007); *Tố Hữu – Thơ và cách mạng* – Phong Lê (chủ biên), (Nxb Trẻ - 2007) “*Đọc Tố Hữu - Đọc lịch sử tâm hồn nghệ thuật*” - Đoàn Trọng Huy (Tạp chí ĐH Sài Gòn, bình luận văn học); “*Nhạc điệu thơ Tố Hữu*” của Nguyễn Trung Thu (Tạp chí Văn học số 6 – 1968); “*Phong vị ca dao, dân ca trong thơ Tố Hữu*” của Nguyễn Phú Trọng (Tạp chí Văn học số 11 - 1968); *Thi pháp thơ Tố Hữu* của Trần Đình Sử (1987).v.v...

Cùng với các cây bút chuyên nghiệp, trong phạm vi nhà trường, nhiều khoá luận tốt nghiệp đại học và luận văn cao học cũng đã chọn đề tài nghiên cứu về thơ Tố Hữu: “*Từ chỉ màu sắc trong thơ Tố Hữu*” của Nguyễn Thị Yên (Khóa luận tốt nghiệp - 2006); “*Ấn dụ tu từ trong thơ Tố Hữu*” của Nguyễn Huệ Yên (Luận văn thạc sĩ Ngôn ngữ học, Trường ĐHSPTN - 2008); “*Hiệu quả nghệ thuật của việc sử dụng từ láy trong thơ Tố Hữu*” của Trần Thị Hồng Tuyết (Luận văn tốt nghiệp – Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2 - 2010); “*Từ ngữ xưng gọi trong thơ Tố Hữu*” của Vũ Thị Lệ Tuyết (Luận văn Tốt Nghiệp - 2012).v.v.

Từ các nguồn tài liệu trên, sau khi khảo sát những nội dung liên quan trực tiếp tới đối tượng nghiên cứu của đề tài, chúng tôi nhận thấy, vấn đề “*Tính dân tộc trong ngôn ngữ thơ Tố Hữu*” tuy chưa được nghiên cứu toàn diện, chuyên sâu nhưng cũng đã được đề cập tới ở một số khía cạnh cụ thể.

Trong bài viết “*Nhạc điệu thơ Tố Hữu*” (Tạp chí văn học số 6 – 1968), tác giả Nguyễn Trung Thu đã khẳng định vai trò của nhịp điệu trong thơ và đánh giá cao tác dụng của từ láy đối với việc tạo nhịp điệu trong thơ Tố Hữu: “*Từ lấp láy được Tố Hữu dùng với đủ các kiểu rất phong phú. Từ lấp láy cấu tạo theo một phương pháp cấu tạo từ đặc biệt của tiếng Việt là phép điệp âm, không những tạo*

nên những âm thanh uyển chuyển, thánh thót mà còn gọi lên những hình tượng độc đáo. (...). Đường như việc dùng từ lấp láy đã thành một nét phong cách của thơ Tố Hữu” [35].

Bài viết *“Phong vị ca dao, dân ca trong thơ Tố Hữu”* (1968) của Nguyễn Phú Trọng đã khám phá vẻ đẹp của thơ Tố Hữu ở nghệ thuật đối, lối ví von so sánh và lối diễn đạt trong ca dao, dân ca. Tác giả khẳng định: *“Thơ Tố Hữu có nhiều bài, nhiều đoạn có dáng dấp và phong vị của thơ ca dân gian” [36].*

Trong công trình *“Phong cách nghệ thuật thơ Tố Hữu”* (1970), tác giả Nguyễn Văn Hạnh đã khái quát nghệ thuật thơ Tố Hữu trên nhiều bình diện: *Cảm hứng xã hội, thiên hướng tổng hợp; sức mạnh tình cảm, hơi thở liền mạch; tính cách và tâm hồn dân tộc....*Nhà nghiên cứu khẳng định sự thành công của Tố Hữu ở thể thơ truyền thống; đặc biệt là cách tạo nhạc cho thơ: *“Tình và nhạc quyện vào nhau, những câu nào nức, xôn xao lạ!” [12].*

Trong cuốn *Thi pháp thơ Tố Hữu* (1987), nhà nghiên cứu Trần Đình Sử đã xác định thơ Tố Hữu là một kiểu thơ mới: Thơ trữ tình, chính trị; và đánh giá: *“Tố Hữu là người đầu tiên kết hợp hài hòa tư tưởng cách mạng cao đẹp nhất, sáng rõ nhất của thời đại với hình thức ngôn ngữ thơ tiếng Việt không ngừng đổi mới, làm phong phú cho nó” [28].*

Công trình *“Từ chỉ màu sắc trong thơ Tố Hữu”* của Nguyễn Thị Yên (Khóa luận tốt nghiệp – 2006) đã tập trung thống kê, phân tích hiệu quả nghệ thuật của từ chỉ màu sắc trong thơ Tố Hữu. Tác giả khẳng định: *“Từ chỉ màu sắc tạo ra những cấu trúc bình thường và sắc xảo của màu sắc thơ Tố Hữu; tạo nên bức tranh thiên nhiên tràn đầy sắc màu nghệ thuật” [42].*

Tác giả Dương Mỹ Tiên trong đề tài nghiên cứu *“Hiệu quả nghệ thuật của việc sử dụng từ láy trong thơ Tố Hữu”* (Luận văn tốt nghiệp – Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2 - 2010) đã khẳng định vai trò của từ láy trong thơ Tố

Hữu đối với việc biểu đạt nội dung tư tưởng , tạo cấu trúc thơ lục bát , tham gia hiệp vần, tạo nhịp thơ,...[33].

Các đề tài: *“Từ địa phương trong thơ Tố Hữu”* của Hoàng Thanh Vân (Luận văn tốt nghiệp, Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên - 2000), *“Khảo sát việc sử dụng từ ngữ địa phương trong thơ” Tố Hữu* của Phạm Thị Thùy Dương (Luận văn tốt nghiệp, Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên - 2008) đã bước đầu khảo sát, phân tích và chỉ ra biểu hiện, hiệu quả của việc sử dụng từ ngữ địa phương trong thơ Tố Hữu. Các tác giả đều thống nhất khẳng định: Tố Hữu có biệt tài trong việc sử dụng từ ngữ địa phương. Điều này góp phần làm cho ngôn ngữ thơ ông mang đậm phong cách dân gian: *“Với việc sử dụng thành công từ ngữ địa phương, Tố Hữu đã tạo nên một nét riêng mang tính phong cách của ngôn ngữ thơ mình mà không phải nhà thơ nào cũng làm được. Điều đó đã góp phần làm nên phong cách ngôn ngữ thơ Tố Hữu là thơ mang đậm phong cách dân gian...”* [4].

Trong luận văn *“Ẩn dụ tu từ trong thơ Tố Hữu”* (Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên – 2008), Nguyễn Huệ Yên đã khảo sát và phân tích đặc điểm, tính chất, chức năng của biện pháp tu từ ẩn dụ trong thơ Tố Hữu. Tác giả phân tích sâu chức năng xây dựng hình tượng, biểu cảm, thẩm mỹ và nhận thức của ẩn dụ tu từ trong thơ Tố Hữu về và khẳng định đây là *“Phương tiện đắc lực giúp nhà thơ thể hiện được những điều mong manh, tinh tế trong đời sống tình cảm của con người. Những cung bậc cảm xúc như buồn - vui, sướng - khổ, đau thương - hạnh phúc... được hiện lên trong thơ Tố Hữu một cách sống động. Ông đã dùng cách nói ẩn dụ tu từ để thể hiện tình yêu đối với nhân dân, đất nước và lý tưởng cách mạng”* [41].

Một số luận văn đã tập trung nghiên cứu về nhịp điệu thơ Tố Hữu như: *“Nhịp trong thơ lục bát của Tố Hữu”* của Phạm Minh Thúy (Trường Đại học Sư phạm Hà Nội – 1982); *“Nhịp điệu trong thơ bảy chữ của Tố Hữu”* của Hoàng Thị Tuyết Anh (Trường Đại học Vinh - 2007)... Qua các công trình